

Gjoko Nikolovski¹
Univerza v Mariboru
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovanske jezike in književnosti
Biljana Mirchevska Bosheva
Univerza »Sv. Ciril in Metod« v Skopju
Filološka fakulteta »Blaže Koneski«
Oddelek za slavistiko

KONCEPTUALIZACIJA SMRTI V SLOVENSKEM IN MAKEDONSKEM JEZIKU

Abstrakt: Prispevek prinaša konceptualizacijo smrti v slovenskem in makedonskem jeziku skozi prizmo kognitivnih mehanizmov metafore in metonimije. S tem ciljem je iz dveh jezikov analizirano frazeološko gradivo, ki prinaša jezikovno podobo nenasilne smrti. Zbrano gradivo je s pomočjo konceptualne in kontrastivne analize razvrščeno po metonimiji FIZIOLOŠKI UČINKI SMRTI NAMESTO SMRTI in metaforah UMIRANJE JE SELITEV, SMRT JE DOLI, SMRT JE SPANJE, SMRT JE ŽIVO BITJE, SMRT JE UGASNJENA SVETLOBA, SMRT JE ZAKLJUČNO DEJANJE, SMRT JE IZGUBA DRAGOCENEGA PREDMETA, SMRT JE IZGUBA SNOVI in LJUDJE SO ŽIVALI, s čimer preizkušamo izhodiščno tezo članka, da so v tvorbo slovenskih in makedonskih frazemov ter njihovega pomena vključeni kognitivni mehanizmi metafore in metonimije, kar prispeva k širšemu pogledu na koncept smrti v obeh jezikih.

Ključne besede: kontrastivna analiza, konceptualna analiza, frazemi, slovenski jezik, makedonski jezik, kognitivno jezikoslovje.

¹ gjoko.nikolovski@um.si

1 Uvod²

Smrt je v leksikonskih virih (prim. Veliki splošni leksikon, 1998:p.3978) in slovarskih virih (prim. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* – SSKJ², *Толковен речник на македонскиот јазик* – ТРМЈ, *Дигитален речник на македонскиот јазик* – ДРМЈ) v nezaznamovanih pomenih definirana kot prenehanje življenja in življenjskih procesov. Veliki splošni leksikon (1998:p.3979) ponuja tudi filozofsko in religijsko obravnavo, ki se osredotoča na vprašanje, kaj se dogaja z individualnostjo umrljivega človeka (ali povsem razpade, ali ponovno vstane kot celota telesa in duše, ali je samo duša neumrljiva, ali se spremeni samo individualnost in živi naprej nekje vmes [predniki, duhovi], ali pa se spet individualizira s ponovnim rojstvom [reinkarnacija]). Ta prispevek predstavlja nadaljevanje prispevka *Frazeološka podoba smrti v makedonskem in slovenskem jeziku* (2020:pp.315–337), v katerem je primerjalno in lingvokulturološko analizirano frazeološko gradivo frazeosemantičnega polja smrti v makedonskem in slovenskem jeziku. Z različno metodologijo se tudi v tej raziskavi analizira zbrano frazeološko gradivo, saj izhajamo iz ugotovitev, da je frazeologija pomemben vir za razumevanje življenjskih konceptov (prim. Kržišnik & Smolič, 1999:pp.61–80; Jemec, 1999:pp.229–236; Będkowska-Kopczyk, 2004) in da se prav v frazemih hranijo najbolj tipični in stalni pogledi na številne koncepte, med katere sodi tudi koncept *smrti*. Zaradi travme, ki jo smrt prinaša s seboj, jo pogosto opisujemo z jezikovni sredstvi v obliki evfemizmov in disfemizmov, med katere sodijo tudi frazemi, katerih tvorba temelji na kognitivnih mehanizmih. Kružić in Tanacković Faletar (2019:pp.391–418) na podlagi analize evfemističnega in disfemističnega potenciala hrvaškega frazeološkega gradiva s semantičnega polja smrti ugotavljata, da evfemistični frazemi večinoma temeljijo na metafori, saj kognitivni mehanizem konceptualne metafore omogoča konceptualni premik iz travmatične domene v sprejemljivejšo domeno, medtem ko so disfemistični frazemi v večji meri povezani s konceptualno metonimijo, katere izvorna in ciljna komponenta se zadržujeta v isti konceptualni domeni, s čimer ne pride do konceptualnega »bega« iz travmatičnega stanja, temveč se neposredno opisujejo nekateri vidiki (prim. Radden & Kövecses 1999:p.21; Antloga 2023:p.94). Izhajajoč iz teh ugotovitev sta v tej raziskavi sopostavljena kognitivni mehanizem kot tvorbeni mehanizem in jezikovno sredstvo kot jezikovna realizacija tega mehanizma, s čimer se oblikujeta dva para: (1) metafora (kognitivni mehanizem) – evfemizem (jezikovna realizacija) in (2) metonimija (kognitivni mehanizem) – disfemizem (jezikovna

²Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

realizacija), pri čemer je treba poudariti, da je včasih zahtevno določiti mejo med metaforo in metonimijo, saj prihaja do prepletanja njunih kognitivnih mehanizmov (prim. Radden & Kövecses 1999:p.21; Barcelona 2001:p.40; Kövecses 2002, 2010; Bratož 2010:p.77; Antloga 2023:p.96), kar bo ponazorjeno v analitičnem delu prispevka. Osrednji cilj članka je ugotoviti, kateri kognitivni mehanizmi so vključeni v tvorbo slovenskih in makedonskih frazemov iz semantičnega polja smrti ter prikazati morebitno prepletanje teh mehanizmov.

2 Frazologija³ in kognitivno jezikoslovje ter predhodne raziskave

V teoretičnem izhodišču je teorija o konceptualni metafori, ki po Lakoffu (1987, 1990, 1993), Lakoffu in Johnsonu (1980) ter Kövecsesu (1986, 2003, 2005, 2010) ni le jezikovna entiteta, temveč kompleksen pojav, ki je povezan z načinom, kako organiziramo in razumemo svet okoli nas. Kognitivni mehanizem metafore povezuje dve različni konceptualni domeni – izhodiščno konkretno domeno (konkretno področje, ki ga uporabljamo za razumevanje abstraktnega področja) in ciljno abstraktno domeno (abstraktno področje, ki ga spoznavamo s pomočjo konkretnega). Omazič (2014:p.39) ugotavlja, da se kognitivni mehanizem metafore uporablja tako pri tvorjenju kot tudi pri razumevanju frazemov, saj ponuja jasen vpogled v procese, s katerimi nastajajo in se razlagajo ustaljene figurativne jezikovne oblike oz. frazeološko gradivo, kar sovpada s pogledom Parizoske (2022:p.18), ki navaja, da so v tvorbo frazemov in njihovega pomena vključene konceptualne domene, pri čemer je konceptualna metafora eden izmed kognitivnih mehanizmov,⁴ ki služi kot povezava med izhodiščno in ciljno domeno. Po Parizoski (prav tam) so pri tem konceptualne metafore ustaljene zveze med posameznimi domenami, frazemi pa njihova jezikovna realizacija. Tako je frazem *za vedno zaspati* jezikovna realizacija kognitivnega mehanizma metafore SMRT JE SPANJE, pri čemer v ciljno domeno smrti preslikavamo izhodiščno domeno nedejavnega nepremičnega človeškega telesa, s čimer evfemistično opisujemo smrtni dogodek. Po Parizoski (2022:p.19), ki se sklicuje na Kövecsesa (2010), so v tvorbo frazemov in njihovega pomena vključeni tudi drugi kognitivni mehanizmi, kot sta konceptualna metonimija⁵ in konvencionalno znanje. Razlika med metaforo in metonimijo je po Bratož (2010:p.77) in Parizoski

³ Več o frazeologiji in frazeoloških enotah pri Petronijević (2023:pp.236–251).

⁴ Podobno povezavo med metaforo in frazemi najdemo tudi pri Kržišnik (2001:pp.29–31), ki v tem kontekstu ugotavlja, da so nekateri frazemi po svoji zgradbi metafore ali da vsebujejo metaforo. Za tovrstne frazeme uporablja termin *frazeološka metafora*, za vse enote, ki niso frazemi, pa termin *ne-frazeološka metafora*.

⁵ Več o kognitivnem pristopu k metonimiji pri Kapranovu (2024:pp.109–129).

(2022:p.19) v tem, da sta v primeru metonimije dve povezani entiteti, pri čemer je ena entiteta uporabljena namesto druge oz. »da metonimija temelji na konceptualni relaciji >X je namesto Y<, medtem ko metafora izhaja iz relacije >X je razumljen v smislu Y<< (Bratož, 2010:p.77). To lahko ponazorimo z metonimijo LOKACIJA NAMESTO STANJA v frazemu *biti z eno nogo v grobu*, ki izhaja iz razmerja med lokacijo (grobom) in smrtjo (stanjem). Zadnji kognitivni mehanizem, ki je vključen v tvorbo frazemov, konvencionalno znanje po Parizoski (2022:p.19) predstavlja znanje, »ki je skupno za neko skupino ljudi in ki služi kot ozadje, s pomočjo katerega razumemo posamezne koncepte, s tem tudi leksikalne enote, ki so njihova jezikovna realizacija«. Konvencionalno znanje v zvezi s konceptom smrti zajema splošna znanja, kot so nasprotna podoba živega in umrlega človeka, podoba življenja na zemlji (svetloba in toplota) in podoba groba (tema in hlad) ipd., ki so pogosto sopostavljeni in s katerimi si lahko pomagamo pri razumevanju koncepta smrti.

Jezikovna realizacija smrti skozi prizmo konceptualne metafore je (bila) predmet različnih slovanskih raziskav, ki v okviru analize obravnavajo tako frazeološko kot tudi nefrazeološko gradivo. Lakoff in Turner (1989:p.52) sta na primeru gradiva iz angleškega jezika definirala devet metafor za smrt: SMRT JE IZGUBA, SMRT JE ODHOD, SMRT SO SANJE, SMRT JE NOČ, SMRT JE MRAZ,⁶ SMRT JE TIŠINA, SMRT JE OSEBA, SMRT JE KONČNI CILJ in SMRT JE OSVOBODITEV, ki se prekrivajo z metaforami drugih raziskovalcev (prim. Marín-Arrese, 1996:pp.37–52; Fernández, 2006:pp.101–130 idr.). Silaški (2011:pp.101–104) primerja gradivo iz angleškega in srbskega jezika in navaja naslednje metafore o smrti: SMRT JE IZGUBA, SMRT JE POTOVANJE, SMRT JE KONEC in SMRT JE SPANJE, poudarja pa tudi personifikacijo smrti. Kuczok (2016:pp.125–142) se ukvarja s primerjavo konceptualizacije smrti v angleščini in poljščini ter definira šest metafor: SMRT JE IZGUBA, SMRT JE ZAČETEK POTOVANJA, SMRT JE SPANJE, SMRT JE KONEC, SMRT JE ZAČETEK NOVEGA ŽIVLJENJA in SMRT JE VDAJA. V slovenskem jeziku Bratož (2010:p.88) ugotavlja, da obstajajo številne metafore za opisovanje smrti, ki pa sodijo v neko splošno predstavo o zaznavanju rojstva, življenja in smrti, v kateri je rojstvo prihod, življenje biti prisoten tukaj, smrt pa odhod. Kružić in Tanacković Faletar (2019:pp.391–418) v raziskavi o evfemističnem in disfemističnem potencialu hrvaškega frazeološkega gradiva s semantičnega polja smrti določata metafore UMIRANJE JE SELITEV, SMRT JE SEN, ŽIVLJENJE JE TEKOČINA/SMRT JE IZGUBA TEKOČINE, ŽIVLJENJE JE POTOVANJE, ŽIVLJENJE JE DAN, ČAS JE OMEJENO MATERIALNO SREDSTVO, ŽIVLJENJE JE PREDMET,

⁶Več o temperaturi kot konkretni domeni v konceptualizaciji pri Halas Popović (2022:p.16).

SMRT JE DOLI, SMRT JE ŽIVO BITJE, LJUDJE SO ŽIVALI in dve metonimiji
REZULTAT NAMESTO VZROKA ter MESTO NAMESTO STANJA.

3 Metodologija

V metodologiji⁷ se prepletata primerjalna analiza (za ugotavljanje podobnosti in razlik med slovenskimi in makedonskimi frazemi) in konceptualna analiza (za ugotavljanje kognitivnih mehanizmov, ki ležijo v osnovi frazemov). V konceptualni analizi se izhaja iz razumevanja, da si v vsakodnevem življenju pomagamo s konkretnimi, oprijemljivimi in izoblikovanimi koncepti, da bi lažje razumeli neoprijemljive in abstraktnejše koncepte. Sopostavljamo izhodiščne oz. konkretne domene (npr. premikanje, potovanje, lokacija, vsebovanje, razdalja, velikost, smer, svetlost, teža, temperatura, človeško telo, zdravje in bolezen, živali, rastline, predmeti, vročina in hlad itd.) s ciljno oz. abstraktno domeno *smrt*, ki je ozko povezana z abstraktno domeno *življenje*. Izkušnje, ki jih imamo s fizičnim okoljem, služijo kot temelj za razumevanje abstraktnih konceptov, pri čemer preslikave potekajo od konkretnejših k abstraktnejši domeni *smrt*.

V analizi se omejujemo na frazeološko gradivo, povezano z nenasilno smrtjo, ki je za makedonski jezik pridobljeno iz *Frazeološkega slovarja makedonskega jezika* (Фразеолошки речник на македонскиот јазик, 2003–2009), monografije *Makedonska frazeologija z malim frazeološkim slovarjem* (Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник, 2008), *Digitalnega slovarja makedonskega jezika* (Дигитален речник на македонскиот јазик), *Slovarja makedonskega jezika* (Толковен речник на македонскиот јазик), *Slovarja sodobnega makedonskega jezika* (Толковен речник на современиот македонски јазик, 2011) in makedonskega korpusa *CLASSLA-web.mk*, za slovenski jezik pa iz spletne različice *Slovarja slovenskih frazemov* (2015), *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ²) in *Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Rastoči slovar* (eSSKJ) ter korpusa *Gigafida 2.0*. Posamezne enote iz gradiva niso nujno enako aktualne v makedonskem in slovenskem knjižnem jeziku. Frazemi so prikazani v preglednicah, variante so nanizane druga za drugo, posamezne fakultativne sestavine pa so navedene v oklepajih.

⁷ Kržišnik (2008:pp.33–34) navaja tri medsebojno povezane, a različne metodološke pristope raziskovanja frazemov: (1) tradicionalni etnolingvistični pristop (z diahrono analizo razkriva pojav kulturnih plasti pri pojavu frazemov); (2) lingvokulturološki (za preučevanje sposobnosti frazeoloških sredstev, da odražajo trenutno kulturno samozavedanje neke jezikovne skupnosti, njene miselnosti, njenih vrednot itd.) in (3) kontrastivni (za sinhroni opis, s primerjavo frazemov v različnih jezikih pa poskuša odkriti podobnosti in razlike med njimi), ki jih v luči antropocentričnosti frazeologije lahko nadgradimo s konceptualno analizo, ki se osredotoča na motivacijo frazeoloških enot skozi prizmo kognitivnih mehanizmov, na katerih temeljijo frazemi (prim. Vujović, 2023:p.176).

3.1 FIZIOLOŠKI UČINKI SMRTI NAMESTO SMRTI

V to skupino sodijo frazemi, katerih kognitivni mehanizem je konceptualna metonimija FIZIOLOŠKI UČINKI SMRTI NAMESTO SMRTI, ki po Bultincku (1998:p.27) in Crespo-Fernándezu (2006:p.123) zajema vidne telesne spremembe ob nastopu smrti: znižana telesna temperatura, togost telesa, nepravilno delovanje vitalnih organov, razpad telesa, specifičen vonj, izgled obraza ipd.

<i>dišati po cipresah, dišati po pušpanu, dišati po zemlji; iztegniti/stegniti pete; črvi jedo koga, čigave kosti trobnijo, gniti v jami, gniti v peklu, iti rakom žvižgat, iti rakom žvižgat in ribam gost</i>	<i>мириса на гроб, мириса/замириса на темјан, мириса/замириса на земја; се спру- жи со токму нозе; му гнијат коските, прав го јаде некого, рибите го јадат, ги гости црвите; му истинаа жилиите; замолкнува/ замолкне засекогаш, зинал веќе</i>
---	---

Podobno kot pri Kružić in Tanackoviću Faletarju (2019:p.408) v zvezi z razlago motivacije hrvaških frazemov *otegnuti pete* in *ohladiti pete* je tudi v primeru slovenskega in makedonskega frazeološkega gradiva, ki prinaša podobo, vonj in razpad človeškega telesa, fiziologija metonimični sprožilec, s tem, da so hrvaško frazeološko gradivo razvrstili pod podobno metonimijo REZULTAT NAMESTO VZROKA, saj fizično stanje telesa kot rezultat kaže na nastop same smrti kot vzroka. Povezava med metonimijo kot kognitivnim mehanizmom in frazemi z disfemističnim potencialom je očitna, saj ne prihaja do konceptualnega bega iz travmatičnega stanja, kar je bolj značilno za kognitivni mehanizem metafore.

3.2 UMIRANJE JE SELITEV

Bultinck (1998:pp.30–41) obravnava metaforo SMRT KOT PREMİK, ki zajema naslednje podskupine: (1) premik v grob (*biti z eno nogo v grobu – со една ноза е в гроб*), (2) smrt kot pot v drug svet, kar je pogosto povezano z različnimi verskimi verovanji (*oditi na drug svet – отиде на другуот (оној) свет*), in (3) smrt kot »padec«, ki se razlikuje od metafore SMRT JE POTOVANJE, saj se po Bultincku (prav tam) premik, ki ga vključujejo izrazi, kot je *padel je v vojni proti Franciji*, zaključiti, ko je oseba mrtva, potovanje, ki ga nakazujejo enote, kot je *odšel je v nebesa*, pa se začne šele, ko je dejanski proces umiranja končan (Bultinck, 1998:pp.38–39). V našem gradivu tretji Bultinckovi skupini ustrezata frazema *pasti za domovino – падна за татковината*. Bultinckovo metaforo razumemo kot spremembo lokacije ali natančneje bivališča, zato na podlagi zbranega gradiva

oblikujemo metaforo UMIRANJE JE SELITEV, ki je potrjena tudi v že omenjeni hrvaški raziskavi (prim. Kružić & Tanacković Faletar, 2019:p.398–401).

<p>(1) bolj mrtev kot živ, biti napol mrtev, nihati med življenjem in smrtjo, viseti med življenjem in smrtjo;</p> <p>(2) komaj se ga še duša drži, poslavljati se/posloviti se od življenja;</p> <p>(3) spremljati/pospremiti koga na zadnjo pot;</p> <p>(4) zapustiti dolino solz, dati svetu slovo, iti/oditi s tega sveta, ločiti se od sveta, ločiti se s sveta, poslavljati se/posloviti se od sveta, poslavljati/posloviti se s tega sveta, zapustiti ta svet;</p> <p>(5) oditi v nevrnitev, biti onkraj, oditi v onstranstvo, oditi po večno plačilo, iti pogledat na ono stran, biti na onem svetu, iti/oditi na drug svet, preseliti se na drugi svet, iti/oditi v večna lovišča, preseliti se v večna lovišča, iti v večnost, preseliti se v večnost, stopiti v večnost, zbuditi se v večnosti;</p> <p>(6) preseliti se k Abrahamu, iti med angelčke, priti med angelčke, iti gor k Janezu, iti med krilatce, iti k hudiču, stopiti pred božjo sodbo, stopiti pred večnega sodnika</p>	<p>(1) меѓу животот и смртта е, лебди меѓу животот и смртта, се наоѓа меѓу животот и смртта, ни жив ни мртов, ни жив ни умрен, жив умрен, виси меѓу животот и смртта;</p> <p>(2) се дели/раздели од душата, се простува/прости од животот, се збогува со животот;</p> <p>(3) го испрати на последен пат, го испрати на вечен пат;</p> <p>(4) се задели од овој свет, замина од овој свет, исчезна од овој свет, го напушти овој свет, го остави овој свет, се прости од овој свет, се прости со овој свет, се раздели од светов;</p> <p>(5) отпатува во вечните ловишта, отиде на другиот свет, отиде на оној свет отпатува на оној свет, се пресели во другиот свет, се пресели на оној свет, замина на оној свет, замина на тој свет, стана жител на оној свет, отиде (премина, се пресели) во вечноста, премина во вечноста;</p> <p>(6) отиде кај ѓаволот на сметка, се јави пред Свети Петар, му отиде душата кај Мухамед</p>
---	---

V tej skupini je umiranje razumljeno kot proces, ki se začne, ko je oseba na prelomni točki med življenjem in smrtjo (1), na tej točki pa se lahko življenje obravnava v vlogi sopotnika, od katerega se oseba posavlja (2), kar je jezikovna realizacija metafore ŽIVLJENJE JE SOPOTNIK, ki prinaša razhod posameznika z življenjem ali dušo kot z drago osebo, ki je ne bo več videl. Temu sledi odprava na zadnjo pot, ki poteka v krogu najbližjih⁸ (3), ko se oseba posavlja od tega sveta (4). Končni cilj selitve je povezan s krščanskim verovanjem v posmrtno življenje (5), pri čemer je v nekaterih frazemih

⁸ Smrt se znotraj antropoloških raziskav in teorij raziskuje tudi v soodnosu do preživelih, tistih, ki ostanejo, torej bolj kot družbeni, socialni dogodek kot zgolj individualno soočenje ali konec (biološkega) življenja (Simpson, 2018).

prisoten koncept srečanja umrlega z bogom, svetniki in drugimi svetopisemskimi liki na končni destinaciji (6). To srečanje je lahko pozitivno, če si je posameznik zaslužil takšen sprejem, ni pa izključena kazen v primeru neprimerne zemeljskega življenja pred smrtjo. Iz gradiva je tako razvidno delovanje metafore kot kognitivnega mehanizma v tvorbi frazemov (2), (3), (4), (5) in (6), saj prihaja do konceptualnega bega iz travmatične stvarnosti, kot tudi to, da v nekaterih primerih kognitivni mehanizem metafore ne prinaša olajšanja, kar je razvidno iz bolj izraženega disfemističnega potenciala frazemov (1), ki odražajo življenjsko ogroženost in nevarnost, ter frazemov s sestavinami *hudič* – *завоа*, ki prinašajo nesrečno usodo umrlega.

3.3 SMRT JE DOLI

Ta skupina frazemov sovпада z Bultinckovo podskupino *premik v grob* (gl. 3.2), ki je rezultat prepleta kognitivnega mehanizma metafore SMRT JE DOLI in metonimije KRAJ NAMESTO STANJA.

<p><i>iti/nagniti se v (prerani) grob, biti z eno nogo v grobu, preseliti se na pokopališče, iti/oditi v krtovo deželjo, leči pod rušo, biti/počivati dva metra pod zemljo, ležati v grobu, ležati v jami, počivati na pokopališču, počivati pod zemljo, počivati pod rušo, počivati v hladni zemlji, počivati v črni zemlji</i></p>	<p><i>дојден е/дошол гробу на врата, со едната нога е в гроб, си гледа во гробот, е на работ од гробот, се наоѓа на работ од гробот, стои на работ од гробот, близу е до гробот, дојден е до гробот, готов е за гроб, влезе (легна, отиде, слезе) в гроб, влезе/влезува вземн, влезе во <црна> земја, легна в земја, отиде во (под) црна земја, ја лапна земјата, лежи во гроб, легна в гроб, легна в земја</i></p>
--	---

Po Vujović (2024:p.207) se prostorska dimenzija lahko obravnava skozi pozitivno ali negativno prizmo. Tisto, kar je zgoraj, je pozitivno konceptualizirano (sreča, zdravje, življenje ipd.), negativno pa tisto, kar je spodaj (žalost, bolezen, smrt ipd.). Iz tega izhaja, da je metafora SMRT JE DOLI orientacijska metafora, ki sodi pod nadmetaforo NEGATIVNO JE DOLI, kar je tudi razvidno iz disfemističnosti frazeoloških enot.

3.4 SMRT JE SPANJE

Bultinck (1998:p.42) za skupino SMRT JE SPANJE navaja, da je znan angleški akronim *RIP* (*rest in peace* – slov. *počivaj v miru*) primer pojmovanja smrti kot počitka ali spanja, zato to metaforo povezuje z metonimijo FIZIOLOŠKI UČINKI

SMRTI NAMESTO SMRTI, saj je podobnost med spečo osebo in mrtvo osebo očitna (Bultinck, 1998:p.42; Bratož, 2010:p.91). Na podlagi tega frazeme v tej skupini razumemo kot jezikovno realizacijo prepletanja kognitivnih mehanizmov metafore in metonimije.

<p><i>zapreti (trudne) oči, zatisniti (trudne) oči, za vsekdar zapreti oči, zaspati za vedno, zaspati za večno, zaspati za zmerom, večni sen, spati večni sen, zasnivati večni sen, spati nevzdravno spanje, spati smrtno spanje, spati večno spanje, zaspati [v] večno spanje, za večno usnuti, zaspati v miru, zaspati v Gospodu, biti na smrtni postelji, ležati na smrtni postelji</i></p>	<p><i>ги замржа (затвори) очите, замржува вечно, затвори очи, ги сведе очите, затвори (заклопи, склопи, стисна) очи засекогаш, му ги затворија очите, ги преврте очите, заспие/заспива за навек, се наоѓа на смртна постела, на смртна постела е</i></p>
--	--

Iz navedenih frazemov je razvidna podoba umrlega, ki ima zaprte oči, spi in sanja, iz česar je razvidno, da preslikava poteka od konkretne domene *človeško telo* k abstraktni domeni *smrt*. Ta pogled med drugim sovпада tudi s konceptualizacijo Marín-Arrese (1996:p.40), ki navaja, da je v osnovi te metafore metonimija FIZIOLOŠKI UČINKI SMRTI NAMESTO SMRTI, saj so učinki smrti mirovanje in ležanje. Kljub prepletanju kognitivnih mehanizmov metonimije in metafore je za to skupino značilno, da frazemi nastopajo v vlogi evfemizmov.

3.5 SMRT JE ŽIVO BITJE

Bultinck (1998:p.52) je to skupino poimenoval PERSONIFIKACIJE, v naši raziskavi pa je poimenovana SMRT JE ŽIVO BITJE, saj je za vse frazeme značilna poosebitev smrti. S tem, ko damo smrti obraz ali telo, postane bolj oprijemljiva. Bratož (2010:p.89) omenja, da je v nekaterih kulturah smrt pogosto poosebljena v podobi mračnega kosca (npr. v angleščini *the Grim Reaper*, v nemščini *der Schmitter*), medtem ko v nekaterih romanskih in slovanskih kulturah v podobi ženske, ki tudi suče koso. Bratož (prav tam) izpostavlja tudi poosebitve smrti v mitologiji, likovni umetnosti, prozi in poeziji kot jezdeca na belem konju, kralja, ribiča, ljubimca, godca ipd., na podlagi česa lahko sklepamo, da ne glede na to, v kakšni osebi vidimo smrt, gre vedno za osebo in ne na primer za žival ali rastlino. Ta pogled sovпада s pogledom, ki ga ponujata Kmecová in Vojtech Poklač (2018:pp.63–75) v zvezi z upodobitvami smrti v umetniških delih, kjer smrt dobi telo, lobanjo/okostje in običajno drži koso. Posamezne enote prinašajo tudi srečanje s smrtjo oz. s koncem

ali z usodo, ki se lahko obravnava kot srečanje dveh različnih oseb, čeprav smrt ni izrecno poosebljena.

<p>(1) <i>smrt je komu že za petami, smrt stoji ob postelji, smrt je koga že večkrat potipala, smrt je odrešila koga, smrt je prehitela koga, smrt je pobrala koga, smrt je pokosila koga, smrt se je oglasila kje, priti v objem smrti, gledati/pogledati smrti v obraz, zreti smrti v obraz, pogledati smrti v oči, zreti smrti v oči, za las uiti smrti, boriti se s smrtjo, smrt odreši koga; botra/teta smrt, božja dekla, starka s koso, ona s koso, ta bela s koso;</i></p> <p>(2) <i>matilda je pobrala koga, matilda pride, matilda s koso, matilda maha s koso, matilda je vohala/povohala koga, matilda je vzela koga, poljubiti matildo, biti zrel za matildo, srečati matildo, pogledati matildi v oči;</i></p> <p>(3) <i>noč ga je dohitela, noč ga je vzela</i></p>	<p>(1) <i>се бори со смртта, ѝ гледа на смртта во очи, ѝ гледа на смртта во лице;</i></p> <p>(2) <i>ангелот си го чека, си го чека црниот ангел, чека да дојде ангелот по него, џавол ќе го земе/носи;</i></p> <p>(3) <i>го голтна (проголта, изеде) темнина-та, го голтна (изеде, проголта) ноќта, го голтнаа (изеде/проголта) мракот</i></p>
--	--

V gradivu se kot nosilne sestavine pojavljajo samostalniki *smrt* v vlogi ženske (1), lastna imena v slovenskem gradivu in svetopisemski liki v makedonskem gradivu (2) ter poosebljena noč/tema v obeh jezikih (3). Bratož (2010:p.89), Kmecová in Vojtech Poklač (2018:pp.63–75) ugotavljajo, da si Slovenci *smrt* tako zaradi slovničnega spola kot tudi zaradi kulturne dimenzije konceptualizirajo kot žensko, božjo služabnico (*božja dekla*), žensko iz družine (*botra/teta smrt*), starko/žensko s koso (*starka s koso, ona s koso, ta bela s koso*) ter žensko z imenom Matilda.⁹ V

⁹S tem pomenom se *matilda* pojavlja v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) po drugi svetovni vojni. Keber (2015) poudarja, da je Matilda znano krščansko ime nemškega izvora, ki se v nobenem drugem jeziku ne pojavlja s pomenom smrti. Keber (2020) meni, da je slovenska *matilda* zadobila pomen smrti zaradi avtomatske puške, za katero so partizani uporabljali naslednja imena: *mrtvaška raglja, peklenska raglja* in *matilda*. Za slabo oborožene partizane je avtomatska puška predstavljala poosebljenje smrti. Zato je verjetno prišlo do spremembe pomena. *Matilda* se v frazemih *matilda je pobrala koga, matilda je povohala koga* lahko zamenja z leksemom *smrt*. Keber (2015) navaja, da se glagol *povohati* uporablja v povezavi s psom, vendar z negacijo v frazemu *še pes ga ne povoha*, kar pomeni, da se zanj nihče ne zanima. Iz tega sledi, da osebe nihče noče niti povohati, zato ji ne preostane drugega, kot da umre. Peter Weiss (2013:pp.99–106) poudarja, da je do izenačenja imena *Matilda* z leksemom *smrt* prišlo leta 1942 na osvobojenem partizanskem ozemlju na Dolenjskem, kjer se je govorila kočevska različica nemškega jezika. Za kočevsko moško ime *Matil* (čigar nemški vzporednici sta imeni *Matthias* in *Matthäus*), ki je pravzaprav povezano s samostalnikom moškega spola der Tod “smrt”, je na slovenskem govornem področju poskušal najti pravilno žensko

makedonskem gradivu je samostalnik *smrt* tudi ženskega spola, ne obstaja pa povezava smrti z ženskim imenom, tako da le slovnični spol vpliva na dojetje smrti kot ženske. V frazemu *smrt odreši koga* nastopa poosebljena smrt v vlogi odrešitelja, sam frazem pa je rezultat kognitivnega mehanizma nasprotnih metafor ŽIVLJENJE JE TRPLJENJE – SMRT JE ODREŠITEV. Tudi v tej skupini je razvidna preslikava iz konkretne domene človeškega telesa v abstraktno domeno smrti, kar prispeva k razumevanju koncepta smrti, saj poosebljena predstava smrti kot živega bitja v ženskem spolu in z določenim imenom pomaga k lažjemu sprejemanju travmatičnosti, ki jo smrt prinaša, kar govori o evfemističnem potencialu frazemov.

3.6 SMRT JE UGASNJENA SVETLOBA

Bultinck (1998:pp.50–52) povezuje smrt z ugaslo svetlobo ali svečo in ugasnjem plamenom, kar je neposredno povezano z nasprotno metaforo ŽIVLJENJE JE SVETLOBA. Pri Bratož (2010:p.92) najdemo metafori SMRT JE TEMA in SMRT JE HLAD, kar je povezano s podobo groba kot prostora brez svetlobe in toplote.

<i>življenje ugaša/ugasne, sveča življenja je ugasnila</i>	<i>животот му гасне, му угаснува кандилцето, му гасне/догорува свеќата, му секна светилката, му се гаси огништето, му го угаси кандилото</i>
--	--

Iz frazemov je razvidno delovanje kognitivnega mehanizma metafore, saj prihaja do preslikave iz konkretne domene *ugasla svetloba* v abstraktno domeno *smrt*, s čimer evfemistično opišemo nastop smrti in lajšamo nastalo travmo zaradi smrti.

3.7 SMRT JE ZAKLJUČNO DEJANJE

V to skupino uvrščamo frazeme, povezane z zadnjimi trenutki, ki jih lahko merimo v dneh in urah ter izdihljajih (Bultinck, 1998:p.58; Crespo-Fernández, 2006:p.123). Frazemi v tej skupini nakazujejo prenehanje ali konec, pri čemer konec ni vedno opredeljen, ampak gre bolj za abstraktno končno točko. Marín-Arrese (1996:pp.46–49) navaja podobni metafori ZAKLJUČNO DEJANJE in ZADNJA URA kot izvorni domeni za metafore smrti, prihaja pa tudi do prepletanja z metonimijo DEL NAMESTO CELOTE (dan/ura namesto življenja). Kružić

vzporednico, saj je leksem *smrt* v slovenskem jeziku samostalnik ženskega spola. Ime *Matilda* se je izkazalo za glasovno najprimernejšo izbiro.

in Tanacković Faletar (2019:p.404) frazeme z odštevanjem uvrščata pod metaforo ČAS JE OMEJEN MATERIALNI VIR.

<p><i>dnevi so šteti komu, skleniti svoje dni, poslednja ura, zadnja ura, poslednja ura bije komu, zadnja ura bije komu, ure/urice so štete komu, poslednja/zadnja ura je prišla, zadnja ura/urica odbije komu, zadnja ura se bliža komu, zadnja ura se približuje komu, zadnja ura zvoni komu, zadnja ura bije komu, poslednja ura, poslednja ura bije komu, prišla je njegova smrtna ura, odbila mu je zadnja urica; biti v zadnjih izdihljajih, biti v zadnjih zdihljajih</i></p>	<p><i>деновите му се доброени/изброени, му се бројат/добројуваат дните, му се довршија дните, му се кусат/скусија дните, му се збраа деновите, скрши ден, му ги куси/скусува/скратува деновите</i> <i>часовите му се изброени, часот му е близу, му бие задниот час, му бие последниот час, му удри последниот час, му чукна последниот час, до заден час, до последниот час, до смртниот час</i></p>
--	--

V makedonskih in slovenskih frazemih je razvidno odštevanje preostalega časa, vendar v primerjavi s prejšnjimi skupinami preslikava izjemoma poteka iz abstraktne domene *čas* v abstraktno ciljno domeno *smrt*, pri čemer je čas zaradi svoje merljivosti v fizičnem okolju konkretnjša abstraktna domena v primerjavi z abstraktno domeno *smrt*, zato v tem razmerju nastopa kot konkretna domena, merjenje preostalega časa pa evfemistično opisuje smrtni dogodek in nas pripravlja na nastop smrti.

3.8 ŽIVLJENJE JE DRAGOCEN PREDMET – SMRT JE IZGUBA DRAGOCENEGA PREDMETA

Čeprav v tej skupini ni veliko primerov, je pojmovanje smrti kot izgube predmeta pogosto. To pojmovanje je povezano z Lakoffovo in Johnsonovo metaforo ŽIVLJENJE JE DRAGOCEN PREDMET (1980), smrt pa z izgubo dragocenega predmeta (življenja).

<p><i>izročiti svojo dušo Bogu</i></p>	<p><i>предава/предаде дух Господу, предава/предаде дух на Бога (Господа), дава/предава/даде душа Богу, душата си ја предава на Господ, Алах му ја зеде душата</i></p>
--	---

V zvezi s frazemi, ki odražajo izročanje duše, Kružić in Tanacković Faletar (2019:p.404) navajata, da ko človek umre, po tradicionalni krščanski ideji Bogu preda svoje največje bogastvo (duha ali dušo), in sklepara, da v krščanstvu le Bog lahko prejme človekovo največjo dragocenost – dušo. Tudi v tej skupini ugotavljamo

preslikavo, ki poteka izjemoma iz abstraktne domene *življenje* v abstraktno ciljno domeno *smrt*, pri čemer *življenje* nastopa kot konkretnjša abstraktna domena v primerjavi s ciljno domeno *smrt*, saj nam je koncept življenja jasnejši v primerjavi s konceptom smrti.

3.9 ŽIVLJENJE JE SNOV – SMRT JE IZGUBA SNOVI

Kružić in Tanacković Faletar (2019:p.402), ki se sklicujeta na Lakoffa in Turnerja (1989:p.52), prinašata pogled na življenje kot tekočino in oblikujeta nasprotni par metafor ŽIVLJENJE JE TEKOČINA – SMRT JE IZGUBA TEKOČINE, človeško telo pa v tem primeru nastopa v vlogi soda, v katerem se življenje hrani. Na primeru zbranega gradiva ugotavljamo, da bi lahko govorili tudi o plinasti snovi, ki jo izdihnemo, ali trdni snovi, ki se giblje v človeku in prihaja do jezika ali zob, zato oblikujemo širši pomenski par metafor ŽIVLJENJE JE SNOV – SMRT JE IZGUBA SNOVI, ki se prepleta z metaforama ČLOVEK JE POSODA ZA ŽIVLJENJE ali TELO JE POSODA ZA ŽIVLJENJE.

<i>izdihniti dušo, izpustiti dušo, spustiti dušo, spustiti dušico, izdihniti dušico, imeti dušo na jeziku</i>	<i>душата му дојде во носот, душата му влезе в нос, душата му се доближи до носот, со душата во носот е, со последната душа во носот, душата му дојде под грло, со уште малку душа во устата, душата в заби му дојде, душата му дојде до/во забите, душата му е во забите, со душата в заби е, загуби душа, испушта/испушти дух</i>
---	---

Na podlagi gradiva je razvidna sopomenska povezava med življenjem in dušo, izguba snovi oz. življenja/duše poteka pa skozi grlo, ustno odprtino ali nos, s čimer se potrjuje kognitivni mehanizem metafore SMRT JE IZGUBA SNOVI in evfemistični potencial frazeološkega gradiva.

3.10 LJUDJE SO ŽIVALI

V tej skupini frazemov prihaja do prepletanja kognitivnih mehanizmov metonimije in metafore. Kružić in Tanacković Faletar (2019:p.406) navajata, da se tovrstni frazemi lahko obravnavajo kot disfemizmi, saj je razvidna prisotnost konceptualne metonimije kot motivacijskega mehanizma pri vzpostavljanju metaforičnega razmerja, kar sovпада tudi z našim pogledom na metonimijo kot produktivnejši mehanizem disfemizacije.

<p><i>umreti kot pes, stegniti parklje</i></p>	<p><i>ги истегна (оттегна) чапанките, ги фрли копитата, ги фрли потковиците, му клумна клунот наземи, умре како куче, умре како пес</i></p>
--	---

V makedonskih in slovenskih frazemih je razvidno, da prihaja do preslikave podobe živali in njihovih pripisanih lastnosti na človeka, iz česar je razvidno človekovo negativno vrednotenje živali, ti frazemi pa »nazorno razodevajo človekov odnos do živali, ki je hierarhičen, ter ohranjajo središčnost človeške eksistence, živali pa marginalizirajo in utrjujejo njihov podrejeni položaj. Taka reprezentacija pa je nujno antropocentrična« (Koletnik & Nikolovski, 2020:p.97).

4 Sklep

Zbrano frazeološko gradivo prispeva k razumevanju koncepta smrti, ki ga opisujemo z različnimi jezikovni sredstvi v obliki evfemističnih in disfemističnih frazemov, ki hranijo kolektivno ustaljene poglede na koncepte smrti. Konceptualna in primerjalna analiza sta pokazali, da so v tvorbo slovenskih in makedonskih frazemov in njihovega pomena vključene konceptualne domene. Kognitivni mehanizem metafore (pogosto v prepletu s kognitivnim mehanizmom metonimije) nastopa kot ustaljena zveza med izhodiščno konkretno in ciljno abstraktno domeno, jezikovna realizacija te zveze so pa frazemi. Analiza je pokazala, da si za razumevanje in lažje sprejemanje abstraktnega koncepta smrti pomagamo z znanimi izkušnjami iz okolja, kar je razvidno iz naslednjih preslikav: (1) podoba *človeškega telesa* namesto *smrti* (z disfemističnim potencialom), (2) *selitev* → *smrt* (z evfemističnim potencialom), (3) *grob kot lokacija* → *smrt* (z disfemističnim potencialom), (4) *spanje* (človeško telo v vodoravnem položaju) → *smrt* (z evfemističnim potencialom), (5) *živo bitje* → *smrt* (z disfemističnim in evfemističnim potencialom), (6) *ugasnjena svetloba* → *smrt* (z evfemističnim potencialom), (7) *čas* → *smrt* (z evfemističnim potencialom), (8) *dragocen predmet* → *smrt* (z evfemističnim potencialom) (9) *snov* → *smrt* (z evfemističnim potencialom), (10) *ljudje* → *živali* (z disfemističnim potencialom). V primerjavi s slovarskimi in leksikonskimi prikazi smrti, ki jo definirajo v glavnem kot prenehanje življenja in življenjskih procesov, kognitivni pogled ponuja širšo perspektivo, ki obravnava (1) fiziološke učinke smrti, (2) smrt kot selitev, (3) smrt kot premik pod zemljo, (4) smrt kot spanje, (5) smrt kot živo bitje, (6) smrt kot temo, (7) smrt kot zaključno dejanje, (8) smrt kot izgubo dragocenega predmeta, (9) smrt kot izgubo snovi in (10) smrt ljudi kot smrt živali. Kognitivni pogled na

smrt izhaja iz človekovega dojemanja smrti, kar sovpada z antropocentrično naravo frazeologije in njenih jezikovnih enot, ki temeljijo na kognitivnih mehanizmih metafore in metonimije.

Viri

1. Велковска, С. (2008) *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје, Снежана Велковска.
2. *Дигитален речник на македонскиот јазик*. <http://drmj.eu/>
3. Димитровски, Т. & Ширилов, Т. (2003–2009) *Фразеолошки речник на македонскиот јазик*. Скопје, Огледало.
4. Мургоски, З. (2011) *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
5. *Толковен речник на македонскиот јазик*. Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. <https://makedonski.gov.mk/>
6. *CLASSLA-web.mk* (Macedonian Web). https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=classlaweb_mk
7. *Gigafida 2.0*. <https://viri.cjvt.si/gigafida/>
8. Keber, J. (2015) *Slovar slovenskih frazemov*. www.fran.si
9. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. www.fran.si
10. *Slovar slovenskega knjižnega jezika: eSSKJ*. www.fran.si

Literatura

1. Antloga, Š. (2023) Identifikacija metafore in metonimije v jezikovnih korpusih: Poskus kategorizacije označenih metonimičnih prenosov v korpusu g-KOMET. *Slovenščina 2.0: Empirične, Aplikativne in Interdisciplinarne Raziskave*, 11(1), 91–117. DOI: <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2023.1.91-117>
2. Barcelona, A. (2001) On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. V: A. Barcelona (ur.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: cognitive approaches*. Berlin in New York, Mouton de Gruyter, 31–58.
3. Bratož, S. (2010) *Metafore našega časa*. Koper, Fakulteta za management.
4. Bultinck, B. (1998) *Metaphors We Die By: Conceptualizations of death in English and their implications for the theory of metaphor*. Vol. 94. Antwerpen, University of Antwerp.
5. Będkowska-Kopczyk, A. (2004) *Jezikovna slika negativnih čustev v slovenščini. Kognitivni pristop*. Ljubljana, Študentska založba.
6. Fernández, E. C. (2006) The Language of Death: Euphemism and Conceptual Metaphorization in Victorian Obituaries. *SKY Journal of Linguistics* 19, 101–130.

7. Halas Popović, A. V. (2022) Biti hladne glave u vezi sa ovim gorućim problemom – analiza metaforičkih značenja u semantičkoj strukturi prideva iz domena temperature u engleskom i srpskom. *Филолог – часопис за језик књижевност и културу*, 13 (26), 13–39. DOI: <https://doi.org/10.21618/fil2226013h>
8. Jemec, M. (1999) Človeku dobro dene, če se izrobanti: izražanje jeze v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju in Slovenskem etimološkem slovarju. *Jezik in slovstvo*, 44/6, 229–236.
9. Kapranov, O. (2024) Metonimija u diskursu Grete Tunberg o klimatskim promenama na Fejsbuku. *Филолог – часопис за језик књижевност и културу*, 15 (30), 109–129. DOI: <https://doi.org/10.21618/fil2430109k>
10. Kmecová, S., & Vojtech Poklač, S. (2018) Ona s koso. Nekateri vidiki dojemanja smrti in njihova prisotnost v slovenski in slovaški frazeologiji. *Jezik in slovstvo*, 63 (4), 63–75. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.63.4.63-75>
11. Koletnik, M. & Nikolovski, Gj. (2020) Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v prekmurskem narečju in makedonščini. *Slavia Centralis*, 13 (2), 83–99. DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.13.2.83-99.2020>
12. Kövecses, Z. (1986) *Metaphors of anger, pride, and love: A lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins.
13. Kövecses, Z. (2003) Language, Figurative Thought, and Cross-Cultural Comparison. *Metaphor and Symbol*, 18 (4), 311–320.
14. Kövecses, Z. (2005) *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge, New York, Cambridge University Press.
15. Kövecses, Z. (2010) *Metaphor. A practical introduction*. Oxford, Oxford University Press.
16. Kružić, B. & Tanacković Faletar, G. (2019) Metafora, metonimija, frazem i eufemizam: o čemu govorimo kada govorimo o smrti? *Jezikoslovlje*, 20 (2), 391–418. DOI: <https://doi.org/10.29162/jez.2019.14>
17. Kržišnik, E. (2001) Funkcija ekspresivnih jezikovnih sredstev v medijih. V: V. Požgaj Hadži (ur.), *Prvo slovensko-brvaško slavistično srečanje*. Ljubljana, Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 29–31.
18. Kržišnik, E. (2008) Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo*, 53/1, 33–47.
19. Kržišnik, E. & Smolič, M. (1999) Metafore, v katerih živimo tukaj in zdaj. *Slovenski jezik, literatura in kultura tukaj in zdaj*. 35. SSJLK. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 61–80.
20. Kuczok, M. (2016) Metaphorical Conceptualizations of Death and Dying in American English and Polish: A Corpus-Based Contrastive Study. *Linguistica Silesiana*, 37, 125–142.
21. Lakoff, G. (1987) *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago, University of Chicago Press.

23. Lakoff, G. (1990) The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on imageschemas? *Cognitive Linguistics*, 1, 39–74.
24. Lakoff, G. (1993) *The contemporary theory of metaphor. Metaphor and Thought*. Cambridge, University Press, 202–251.
25. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980) *Metaphors we live by*. Chicago, University of Chicago Press.
26. Lakoff, G., & Kövecses, Z. (1987): The cognitive model of anger inherent in American English. V: D. Holland in N. Quinn (ur.), *Cultural models in language and thought*. Cambridge University Press, 195–221.
27. Lakoff, G., & Turner, M. (1989) *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago, The University of Chicago Press.
28. Marin-Arrese, J. I. (1996) To Die, To Sleep – A Contrastive Study of Metaphors for Death And Dying in English and Spanish. *Language Sciences*, 18 (1–2), 37–52.
29. Mirchevska-Bosheva, B., & Nikolovski, G. (2020) Frazeološka podoba smrti v makedonskem in slovenskem jeziku. *Jezik in slovstvo*, 65 (3–4), 315–337. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.65.3-4.315-337>
30. Omazić, M. (2014) Konceptualna metafora u frazeologiji. V: M. Stanojević (ur.), *Metafore koje istražujemo: Suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*. Zagreb, Srednja Europa, 27–45.
31. Parizoska, J. (2022) *Frazeologija i kognitivna lingvistika*. Zagreb, Srednja Evropa.
32. Petronijević, B. (2023) Frazeologizmi u romanu *Medea*. *Stimmen* Kriste Volf – original i prevod. Prilog razgraničenju kontrastivne frazeologije i translatoLOGIJE. *Филолог – часопис за језик књижевност и културу*, 14 (27), 236–251. DOI: <https://doi.org/10.21618/fil2327236p>
33. Radden, G., & Kövecses, Z. (1999) Toward a theory of metonymy. V: K. U. Panther in G. Radden (ur.), *Metonymy in language and thought*. Amsterdam, John Benjamins, 17–60.
34. Silaški, N. (2011) Metaphors and Euphemisms – The Case of Death in English and Serbian. *Filološki pregled*, 38 (2), 101–114.
35. Simpson, B. (2018) 2023. Death. V: F. Stein (ur.), *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology*. DOI: <http://doi.org/10.29164/18death>
36. *Veliki splošni leksikon*. (1998). Ljubljana, DZS.
37. N. Vujović, M. (2023) Apsolutna ekvivalencija kod frazeologizama s komponentom oko u italijanskom, španskom i srpskom jeziku. *Филолог – часопис за језик књижевност и културу*, 14 (28), 173–208.
38. N. Vujović, M. (2024) Orijentacione metafore u frazeologizmima italijanskog, španskog i srpskog jezika s komponentom oko. *Филолог – часопис за језик књижевност и културу*, 15 (30), 201–230. DOI: <https://doi.org/10.21618/fil2430201v>
39. Weiss, P. (2013) Matilda v slovenski frazeologiji. V: N. Jakop in M. Jemec Tomazin (ur.), *Frazeološka simfonija*. Ljubljana, Založba ZRC SAZU. 99–106.

Gjoko Nikolovski
University of Maribor
Faculty of Philosophy
Department of Slavic Languages and Literature
Biljana Mirchevska Bosheva
Cyril and Methodius University in Skopje
Blaže Koneski Faculty of Philology
Department of Slavic Studies

CONCEPTUALISATION OF DEATH IN THE SLOVENIAN AND MACEDONIAN LANGUAGES

Summary

This paper presents the conceptualisation of death in the Slovenian and Macedonian languages through the prism of the cognitive mechanisms of metaphor and metonymy. With this aim, phraseological material from the two languages is analysed, which conveys a linguistic image of non-violent death. The conceptual and comparative analysis showed that conceptual domains are involved in the formation of Slovenian and Macedonian phrasemes and their meaning. The cognitive mechanism of metaphor (often intertwined with the cognitive mechanism of metonymy) acts as an established link between the initial concrete and the target abstract domain, and the linguistic realisation of this link is the phrasemes. The analysis showed that to understand and facilitate the acceptance of the abstract concept of death, we are helped by familiar experiences from the environment, and these mappings are usually from the more concrete to the more abstract domain (death), namely: (1) the image of the human body instead of death (with dysphemistic potential), (2) migration → death (with euphemistic potential), (3) the grave as a location → death (with dysphemistic potential), (4) sleeping (the human body in a horizontal position) → death (with euphemistic potential), (5) a living being → death (with dysphemistic and euphemistic potential), (6) light out → death (with euphemistic potential), (7) time → death (with euphemistic potential), (8) a valuable object → death (with euphemistic potential), (9) a substance → death (with euphemistic potential), (10) people → animals (with dysphemistic potential). Compared to dictionary and lexicon definitions of death, which define it mainly as the cessation of life and life processes, the cognitive view offers a broader perspective, addressing (1) the physiological effects of death, (2) death as migration, (3) death as movement underground, (4) death as sleep, (5) death as a living being, (6) death as darkness, (7) death as a final act,

(8) death as the loss of a precious object, (9) death as the loss of substance, and (10) death of humans as the death of animals. The cognitive view of death is rooted in the human perception of death, which coincides with the anthropocentric nature of phraseology and its linguistic units based on the cognitive mechanisms of metaphor and metonymy.

► **Keywords:** Contrastive analysis, conceptual analysis, idioms, Slovenian language, Macedonian language, cognitive linguistics.

Preuzeto: 30. 9. 2025.
Korekcije: 13. 10. 2025.
Prihvaćeno: 13. 11. 2025.